

PODRAVINA U 1848. GODINI

MIRA KOLAR-DIMITRIJEVIĆ

1.

Granica prema Mađarskoj danas je potpuno određena. Međutim ta granica u prošlosti do 1848. nije bila tako čvrsta niti na jednom potezu od Međimurja do Baranje. Mađari su više puta prelazili Dravu i posezali za hrvatskim teritorijem, pozivajući se na jedinstvo krune sv. Stjepana. Tako je bilo i 1848., kada nakon što nije uspjela nagodba s Mađarima koju vodi Ljudevit Jelačić-Bužimski s Batthyaniem dolazi u rujnu do prelaska bana Josipa Jelačića kod Varaždina u Mađarsku, ali i do pokušaja Mađara da prodru preko Drave kod Lendave, kod Molva imajući i cijelu Virovitičku županiju sa Osijekom u svojim rukama do 1849. godine.¹ Budući da su jedinice 6-og varaždinsko-križevačke pukovnije bile u Italiji trebalo je organizirati vojsku iz naroda i ponovno aktivirati umirovljene krajišnike kako bi se obranila granica. I to nije bilo jednostavno i bilo je velikih poteškoća. Pa ipak uspjeh je bio neosporan zahvaljujući djelovanju umirovljenog časnika krajiške vojske Ferde Rusana, koji je pjesmama koje je sam izmislio zajedno s melodijama znao podići moral i duh, posluživši se tako istim postupkom koji je koristio Šandor Petefi na ugarskoj strani. Mnogi krajevi Hrvatske pronašli su svoje povjesničare za 1848/1849. no ne i Podravina. Pa ipak prvi je o 1848. progovorio povjesničar Rudolf Horvat, koji je rođen u Koprivnici, napisavši 1898. kroniku zbivanja pod nazivom "Hrvatski pokret godine 1848. I-IV." (Zagreb 1898-1899.)

No kao što je to već uočeno od mnogih povjesničara 1848. je izvanredno složen i raznolik proces, gdje se ništa ne može generalizirati.² Bilo je silnih poteškoća u organiziranju obrane i navale i života stanovnika, kao što je bilo i velikih razlika u "Narodnim zahtijevanjima" i "Potreboćama".

---

1) Prvi je o tome pisao Rudolf Horvat u radu "Borba za Osijek 1848. i 1849. Narodna obrana, 1907, 22-36. Objavljeno 1908. i kao knjiga. Ivan Balta, Virovitička županija i grad Osijek u zbivanjima 1848. i 1849. godine, Osijek 1997.

2) Na mnogostrukost vidi: Žak Godšo, Revolucije 1848, Beograd 1987. i "1848. Revolution in Deutschland." izd. Christof Dipper i Ulrich Speck, Frankfurt/Maini i Leipzig, 1998.

2.

“Zahtijevanja” i “Potreboće” koprivničke Podravine. Kada je sazvaio prvi puta opći Hrvatski sabor, ukinuvši pravo plemstvu i svećenstvu da ono isključivo raspravlja i odlučuje o sudbini naroda, imenovan za bana u ožujku 1848. Josip Jelačić je zatražio da se i u civilnom i na vojnom području utvrdi stanje i potrebe naroda. Na civilnom području Narodna zahtijevanja utvrđena su na Narodnoj skupštini u Narodnom domu 25. ožujka 1848. u 32 točke, a u međuvremenu je ban u Beču položio bansku zakletvu i dobio čin podmaršala (Feldmarschallieutenant).

Na vojnom području krajišnici su živjeli pod posebnim režimom, koji se vrlo kruto formirao od Francuske revolucije do 1848. godine. Oni se odazivaju sastavu “potreboća” i njihovi posebni zahtjevi su izneseni 10. svibnja 1848. u 41 točki kao “Potreboće naroda krajiškog”, pa je u tom vremenu nastao i spis “podravske općine”.³ Međutim zbog potrebe bana za izvježbanim vojnicima krajišnici su dobili samo čl. XXVI. Hrvatskog sabora “O ustavu krajiškom i polaštich Krajine”, koji je bio daleko ispod njihovih očekivanja i nada.⁴ Iako nisu dobili ono što su očekivali, “Potreboće” podravske općine su izvanredno zanimljive, jer prevladavaju lokalni gospodarski zahtjevi koji su proizašli iz života, a zahtjeve krajišnika drugih područja kao što je sjedinjenje s provincijalom, oslobođenje od austrijskog ratnog vijeća i da se ne ratuje izvan zemlje oni ne traže.

Podravina u užem smislu, tj. kraj od Ludbrega do Virovitice nije bila politički ni administrativno istovrsna ni jedinstvena. Ludbreg je bio posjed kneza Filipa Batthyanyja, koji je imao 265 selišta, ali koja je obitelj 1848. stala na stranu Lajosa Kossutha, te su čitav ludbreški kraj htjeli priključiti Ugarskoj, što je onda dovelo do zaposjedanja ovog područja od strane Jelačićeve narodne vojske. Batthyanya su podržavali i grofovi Inkeyi, koji su imali posjed od 164 selišta u Rasinji i okolici, ali i grof Karlo Drašković iz Bukovca sa 130 selišta, dok su se Rauchovi iz Martijanca i Laduča sklonuli u Austriju, čekajući rješenje sukoba kao neutralci. Presudno za pristajanje Draškovića i Inkeya uz Ugarsku bilo je obećanje Ugarskog sabora u Požunu da će dati plemstvu odštetu za urbarijalnu zemlju, koje obećanje ne nalazimo u proglasu bana Josipa Jelačića o ukidanju kmetstva. Koprivnica je pak bila slobodni i kraljevski grad s jakom koncentracijom obrtnika i s dva izabrana zastupnika u lipanjski Sabor 1848. Koprivnica se je nalazila kao izdvojen grad na prostoru koji je potpadao pod Šestu varaždinsko-križevačku pukovnicu, koja je za rat koji je započeo 1847. u Italiji pa se onda produžio na širokim prostorima srednje Europe, dala oko 7.000 vojnika, bila je važna za snabdjevanje hranom, odjećom i obućom.

Područje Šeste pukovnije je završavalo u Kloštru i Pitomači, a glavni centar je bio u Bjelovaru gdje je premješteno i sjedište Pete varaždinsko-križevačke pukovnije.

Ludbreško pučanstvo zadovoljilo se ukinućem kmetovskih odnošaja. Proglas bana Josipa Jelačića dao je seljacima Ludbrega, Rasinje i Bukovca nadu da će doći besplatno do zemlje, no velika blizina granice i hrvatska vojska pod Vukotinovićem, koji je u Križevcima mobilizirao narodnu vojsku koja se stacionirala na ovom području kao čuvalac zaleđa Jelačiću, stvorio je zbog prougarskog stava veleposjednika ovog kraja mogućnost da se prema narodu odnosi kao prema okupiranom području, uz obavezu uzdržavanja vojske, koje pitanje Jelačić nije uspio riješiti na zadovoljavajući način. Nakon poraza Rotha i Filipovića kod Ozore 7.500 krajišnika novogradiške i brodske pukovnije, razoružano

3) Hrvatski državni arhiv (Daljc: HDA), Saborski spisi 1848, III-8 - mikrofilm.

4) Zapisnik Sabora trojedne kraljevine dalmatinske, hrvatske i slavonske 5. i sledećih meseca lipnja i srpnja danah godine 1848. dcržanog, Zagreb 1848.

i s datim obećanjima da više neće ratovati protiv Mađara, vratilo se u Hrvatsku. Oni su nosili proglase Mađara da su na posljednjem Požunskom saboru donesene odluke da narod više neće morati ići na tlaku i davati desetinu, te da će se svaki narod moći služiti svojim jezikom, što je uznemirilo stanovništvo ludbreškog područja koje je stenjalo pod pritiskom ovdje stacionirane vojske, ne videći nikakovo ispunjenje Jelačićevih obećanja.⁵ Ludbreški kotar zastupa na Hrvatskom saboru Adam Somodji, dok je “podravačko-koprivnički kotar” zastupao Gjuro Lendvaj.

Kraljevski i slobodni grad Koprivnica nije pokazao neke posebnosti, zarađujući dobro na obskrbi vojske, a sve pozivom na privilegije koje su dobijene diplomom hercega Slavonije, Hrvatske i Dalmacije Stjepana 10. ožujka 1353., odnosno kralja Ludovika I. Velikog od 4. studenog 1356. Građani su na Sabor 1848. delegirali dva zastupnika: Martina Šegra, gradskog vijećnika i prisjednika Sudbenog stola i Andriju Brebrića, koprivničkog građanina, te su ovi prema tome najstariji zastupnici Koprivnice u reformiranom saborskom sistemu. Očuvane su upute ovim zastupnicima koje je potpisao Juraj Pevalek, namjesni sudac Koprivnice, 24. svibnja 1848. tražeći od njih da rade “za občinsko dobro i korist dobra ovog kraljevskog grada i mile domovine dobro.”⁶

Međutim na krajiškom području Novigrada, Virja, Šemovca, Đurđevca i u drugim mjestima, koje je potpadalo pod varaždinsko-đurđevačku pukovniju bilo je mnogo većih problema, što možemo vidjeti iz “Potreboća podravskih općina”. “Potreboće” nisu datirane, ali se nalaze među saborskim spisima a s obzirom na titulaciju bana Jelačića možemo pretpostaviti da su nastala u svibnju 1848., a pisana kajkavskim narječjem hrvatskog jezika održavaju ne samo probleme ovog kraja već i osobitost jezika.

Donosimo potrebe Podravskih općina u cijelosti i one se ovdje objavljuju prvi puta:⁷

“Preuzvišenomu Gospodinu Josipu Jelačiću, trojedne Kraljevine Horvatske, Slavonije i Dalmatie Banu njg. Veličanstva tajnom savjetniku, Feldmaršal-lajtnantu, i zapovedajućemu nad svom Vojskom u Kraljevini Horvatskoj.

U ime slavne Podravine naše i kraine slavnog Regimenta Gjurgjevečkog mi zdola potpisani kao u državni Sabor trojedne Kraljevine Hovatske, Slavonske i Dalmatinske, zakonito izabrani Poslanici, sledeće Točke pred našu Preuzvišenost napervo doneti nalog“ imamo, ufajući se da vaša Preuzvišenost kanoti Poglavar naš i utočište naše, nas i Prošnje naše dobrotivno prijeti hoće.

1. Militar da sam pod svoju Vlastjum i zapovedi ztoji, z populatium pako pako oni Poglavari, koje sam Narod izebere, kaoti Graničarzki Posel izveršavati i ravnati.

2. Pokledob da naši Grunti z Rodom oslabeli jesu, i nekoji kroz vode pokvarjeni, da bi se klasificirali, i na manšu daću poztavili.

3. Robota jezt nami veliki Teret, prosimo za oblaksanje.

4. Ekogozmi^b koji nama već na škodu, kao na Hasen bivaju da preztanu, kaoti i občinzki Uzievi.

5. Pašarie y žirovine u lettu i u zimi slobodne.

6. Šume i Sečenje Derva za Gradju, kao i za Šganje, povsema šumah pres kvara slobodno, i za sadjenje izkerčene šume da se otvore.

---

5) Slavenski jug, 38, 1. XI. 1848, 151.

6) HDA, Hrvatski sabor 1848, 1-40. Mikrofilm.

7) HDA, Hrvatski sabor 1848. III-6.

a) Nalog da se iznesu potrebe dao je ban Jelačić u travnju 1848.

b) Ekogozmi jesu vojnički magazini.

---

7. Graničaru i njegov Grunt ni kaoti Lehen,^c tojezt zmiložče, nego ti lastoviti Grunt odziva se, i ono što on na njemu imade i u njegovoi Vlasti stoji, što pako iz njega dobije vukom svakou dobu prodati y točiti da se dopusti.

8. Vse spekulatie klastrov kao i stranskima spekulantima u Granici dase sukrati.

9. Delba u Granici da se dopuzti, vu Pomenku Grunta da se od carske Zemlje ovakovima pomaše, ztranskima pako da se sukrati knami u vsaku Zkupčinu.

10. Krlaub^d da prestane, a ono što vu Masti bude, da se š... Carstvo šnima obzkerbluje.

11. Malte plačanju od Marke u svima da prestane, pokehdob da mi Carevinu, i našu potrebu kroz ovakova uterguvamo.

12. Pomansanje Cene Soli Carske, i dopuščenje dolaziti turske i morske soli.

13. Pokehdob da vu Granici Carski Skol dost imade, kroz koje naša Deca priliku učiti se imadeju, prosimo da se Gemeinske izpuščaju.

14. Škola, plačanje zvonov, kak i prekoredno Sečenje Derva za Redovnike da čisto prestane i na prepisanu plaću Grunta netrebaju.

15. Vsakom Graničaru dopuščenje Mestrie vučiti se.

16. Vse občinske Kasse u Vlasti občine.

17. Uz Poveksavanje Familie u Granici, prosimo Povekšavanje u Gruntima od Carski Zemlji.

18. Popravljanje Sipa,^e koji nus Vodu Dravu u Podravini načinjen jezst kroz kojega Carzke Šume i Grunte občuvajuse, da pod Carsku Robotu odpade.

19. Oseb Tata i Ludomorca, - Batina i Sibje u granici da prestanu.

20. Onai koi pod Grnaničarske Uredbe i Pravice prilošiti neće, da iz Granice van izide.

21. Uredbe i Pravice, koje u ovo novo Vreme nareda se, y potverde, da se kroz izte ove Poslanice u Dersavi njihovoi pročitaju, i na občinsku ekestah vsakomu na vidjenje metnu.

22. Poslanici koji su na Pozov preuzvišenoga G. Bana od prostog ztalisa k Saboru vredni pristati da zjednem znamenjim u Dersave odpravleni budu tojezt **Ehrenzeichen.**"^f

Na prvo mjesto u iskazivanju potreba dolazi molba, a ne zahtjev, da i vojnu i civilnu vlast imaju domaći ljudi, od čega civilnu vlast oni koje narod sam izabere. Zatim se tuže na loše zemlje i na prevelike poreze. Protivnici su zajedičkih općinskih usjeva i traže slobodu pašarine na livadama i žirovine u šumama. Mole slobodnu eksploataciju šuma kao i pretvaranje iskrčenih šuma u oranice. Traži se potpuno slobodno raspolaganje plodovima zemlje i točarenjem i protivi se propisima vojnih vlasti kojima se sve točno određivalo. Mole, da se odstrane oni koji varaju na prodaji drva, osobito stranci. Traže i dozvolu diobe kućnih zadruga, dodjelu zemlje onim diobenicima koji je nemaju dovoljno, a istovremeno da mole da se zabrani dolazak stranaca na općinske skupštine. Traži se ukidanje maltarine. Isto tako se moli smanjenje cijene carske soli iz salzburških rudnika, i slobodna nabava soli iz Bosne i morske soli iz Primorja. Mole da imade dosta škola koje financira vlast kako bi se djeca mogla školovati, i da se općinske, kao slabije ukinu. Traže da se svećenstvu ne daje zemlja već plaća i da im se ne plaća škola i zvonjenje, kao ni da se za njih traži izvanredan deputat drva. Moli se slobodno učenje obrta svakom graničaru.

---

c) Lchen, posuđeno na upotrebu.

d) Krlaub, podavanja od klanja svinja u krmcnadlima.

e) Nasip je nasip na obali Dravc ili kanalima.

f) Ovaj dokument su potpisali Jakov Šagić, kapral iz Rostovca, Vid Žunac (prema Neustadteru Vito Šimac) iz Račc i Ivo Pajtak, kaplar iz Đurđevca. Prema tome radi se o zahtjevu đurđevačke pukovnije. Pisan je rukom na dvije stranice.

Općinske kase trebaju biti u vlasti općine. Zahtijevaju da se carska zemlja dodjeljuje srazmjerno broju članova u obitelji. Mole da se popravljane izgrađenog nasipa na Dravi uračunava u radu. Traži se, da se batinjanje i šibanje zadrži samo za lopova i ubicu. Moli se istjerivanje iz granice onih koji se ne pridržavaju graničarskih uredbi i običaja. Zahtijevaju da se s novim uredbama koje će se donijeti u ovo novo vrijeme svi upoznaju. Za učesnike Sabora iz 1848. traži se da ih se poslije raspusta Sabora nagradi kolajnom.

Molbeni stav ovih zahtjevanja odražava poslušnost i apsolutnu vjernost banu i caru. Narod ovog dijela Podravine se tako doista i ponašao u 1848. godini, a Ivo Pajtak iz Đurđevca, stražmeštar Luka Lepier iz treće serežanske kumpanije iz Čepelovca, spadaju na Saboru u tihe učesnike, jer prema današnjem saznanju nisu govorili. Zanimljivo je da krajišnici ovog područja nikada ni na trenutak nisu prekinuli s vjernošću banu i caru, za što razloge treba tražiti u njihovom katoličanstvu, a možda i u odgoju.

“Potreboće” podravske općine najbliže su zahtjevima novogradiške krajiške regimente od 1. lipnja 1848. dok je mnogo manje sličnosti sa zahtjevima bjelovarske općine od 31. V.1848. iako je ova bliža.⁸ Naime na potezu Repaš - Molve - Virje - Šemovci - Bjelovar - Nova Gradiška postojala je u to doba frekventna i dobro građena vojnička cesta koja je omogućavala brzo prebacivanje vojnih jedinica iz područja uz Dravu, gdje se do 1848. relativno mirno živjelo, do Save. Zanimljivo je, da je ovaj cestovni pravac, nakon što je otvorena željeznička pruga Gyekens - Koprivnica - Križevci - Zagreb zanemaren i zapušten, što je onda imalo velikih posljedica na gospodarski razvoj ovog kraja.

Iz 1848. imamo još jedan zanimljiv dokument koji ukazuje na nezadovoljstvo naroda u vojnom području zbog neravnopravnosti u privređivanju s provincijalom, najvjerojatnije s Koprivnicom. Obrtnički ceh u Virju, iz kojeg se kasnije razvila Virovska bratovština, podnio je 4. lipnja 1848. na Hrvatski sabor molbu, tužeći se da “domaći graničarski meštiri” nisu ravnopravni s “provincijalskim purgerima” što se tiče saborske pristojbe, te traže “jednakost, slobodu i bratinstvo”, i osnivanje Bratinske blagajne koja će ih štiti.⁹ Treba reći da su jedino Virje i Petrinja u sjevernom dijelu Hrvatske imali Bratovštinu, koja je okupljala obrtnike i štitila prava obrtnika pola stoljeća. Iz ovog dokumenta saznajemo i imena tadanjih obrtnika u Virju. Potpisani su: Mihailo Millek, Joseph Pocek, Luka Dobrovolac, Paul i Ivo Lukać, Tomo Baruškin, Šimun Szabolic, Martin Pankarić, Joseph Piskor, Matko i Miho Pintar, Adam Funtak, Joseph Segel, Joseph Stauber, Andro Galich i Ivo Kopyarević, a to su sve prezimena starosjedilačkog virovskog pučanstva koja nalazimo i danas. Posebno je zanimljivo da među potpisnicima nalazimo i nekoliko žena, što ukazuje je zbog ratnih potreba i prilika započelo i priznavanje žena kao proizvodnog čimbenika. Te prve žene obrtnici jesu: Agata Vrabc, Ana Baruškin, Getruda Goršić i Mara Pettek.

Budući da detaljni zapisnici Sabora, osobito onih prvih deset saborskih sjednica koji su sadržali istupe zastupnika nisu vođeni, mi ne možemo sa sigurnošću znati što su podravski zastupnici govorili i da i su govorili, jer ondašnji izvjestioci vrše selekciju u svom novinarskom izvještavanju.

Trovrnsni položaj današnje koprivničke Podravine zadržao se čitave 1848. i 1849. godine, izazivajući dosta veliko nezadovoljstvo u vojnom dijelu. Naime koprivnički građani, zahvaljujući vojsci koju je trebalo snabdjevati, kao i zbrinjavati ranjenike koji su pristizali iz Ugarske, dosta dobro zarađuju. Gospodarski položaj ludbrežskog područja koji moraju

---

8) HDA, Hrvatski sabor 1848, III-10 i III-6; Vaso Bogdanov, Društvene i političke borbe u Hrvatskoj 1848/49., Zagreb 1949, 126-127.

9) HDA, Hrvatski sabor 1848, III-6-1.

hraniti narodnu vojsku kao i krajišnika, gdje je za obradu zemlje ostala kod kuće samo ženska radna snaga, je mnogo slabiji.

3.

Učestvovanje podravnih krajišnika u ratu 1848. godine. U ožujku krajišnici su se nadali da će car potvrditi njihova “potreboće” za uzvrat “ono sto hiljada krajiških bajoneta, koja na sve strane svijeta kao zvijezde na vedrom nebu bliskaju”.¹⁰ Zapravo Jelačić je 1848. skupio za nekoliko dana 50.000 dobrovoljaca za upad u Mađarku, a maršalu Radetzkomu je Krajina dala čak 35 bataljuna za borbe u Italiji.¹¹ No na saborskoj sjednici 13. lipnja 1848. zaključeno je od odbora u kojem je bio arhimandrit Sebastijan Ilić, major Teodorović, Franjo Lovrić iz Siska, Ognjeslav Utješenović Ostrožinski, Ivan Trnski i Stjepan Pejaković, da krajina krajinom ostane, jer da nije vrijeme za radikalne reforme.¹² Dimitrije Orelj iz Petrovaradina s 28 graničara uložio je 6. srpnja žalbu na ovo rješenje, “jer će inače uzeti stvar u svoje ruke”, i taj su zahtjev potpisali iz Varaždinsko-đurđevačke pukovnije Vid Žunac i Žigić. No Jelačić je na to naredio 9. srpnja progon Orelja i njegovih sumišljenika.

U međuvremenu napetosti između Beča i Ugarske, ali i između Jelačića i Ugarske sve su više rasli. Već 21. lipnja 1848. sa Sabora je upućen poziv krajišnicima da budu spremni za rat protiv Mađarske, te je izdan letak “Pozdrav i poštenje od naroda hervatskoga i slavonskoga iz provincijala i Krajine militarke, sakupljenog na velikom saboru u Zagrebu”. No trajalo je još neko vrijeme, dok je nakon neuspjelih pregovora s Mađarima, Jelačić izvjestio 6. kolovoza 1848. da su pregovori prekinuti i da nema izlaza do rata. U međuvremenu su mađarske narodne čete počele prelaziti preko Drave, te je Manifestom od 7. rujna Jelačić izvjestio da se bori za jedinstvenu Austriju koja će prema vani imati zajedničku vojsku, ministarstvo vanjskih poslova i ministarstvo financija, te da nam “nalaze čast i dužnost, da pokušamo zadnje, pa da se latimo oružja”.¹³ Ovaj odlučni stav doveo je do toga da je 4. rujna 1848., kada je jedinstvo Monarhije doista bilo ugroženo, dvor imenovao Jelačića za glavnog komandanta čitave vojske, a Sabor ga je već ranije proglasio za diktatora, davši mu neograničene ovlasti. Zatim je Jelačićeva vojska 14. rujna prešla u Mađarsku kod Varaždina, uz pomoć Hermanna Pukšeca v. Murskog, rođenog u Novigradu Podravskom, koji je bio stručnjak za gradnju mostova, i koji je banu i njegovoj vojsci svojim uslugama znatno olakšao prijelaze preko rijeka.¹⁴ Vojska je prešla i kod Virovitice pod komandom generala Filipovića i kod Vaške pod komandom generala Rotha 19. rujna, ostavivši nebranjenu desnu obalu Drave, pa kada je došlo 29. rujna do poraza kod jezera Velenceze, a 7. listopada do poraza kod Pakozde, desna se obala Drave ugrožena od Mađara, jer je pred Mađarima uzmaknula i požeška i virovitička garda.¹⁵ Tek kasnije je Jelačić s Neustaedterom i Dietrichom izradio plan obrane desne obale Drave od Varaždina do Pitomače, dakle na području Đurđevačke pukovnije.¹⁶ Bilo je to teško vrijeme kada je trebalo obraniti domovinu bez dovoljno vojnika, budući da se Đurđevačka pukovnija od

---

10) Slavenski jug, 34, 20. III. 1849, 134.

11) Josip Neustaedter, Ban Jelačić i događaji od 1848., II, Zagreb 1998, 336.

12) V. Bogdanov, n.dj., 205.

13) Anđelko Mijatović, Ban Jelačić, Zagreb 1990, 599-560. Proglas.

14) Hermann Pukšec v. Murški rođen je u Novigradu Podravskom, 28. VI. 1827., a umro je oko 1858.

15) Slavenski jug, 46, 19. XI. 1848.

16) Arhiv HAZU, Ostavština J. Jelačića, B.J. I/F II.2. - Plan razmjčstaja Jelačićevih četa pod zapovjedništvom generalmajora Dietricha i baruna Neustaedera na desnoj obali Drave na potezu od Varaždina do Pitomače.

1847. borila u Lombardiji protiv Garibaldijevih snaga, a tamo je do kolovoza 1848. bio i Petar Preradović, tada još samo kapetan, dok se podmaršal Baltazar Šimunić, iz Novigrada Podravskog¹⁷, koji je još 1800. započeo sa službovanjem u Đurđevačkoj pukovnici, ratovao u sjevernoj Ugarskoj s drugim pukovnijama.

Postojeća hrvatska obrana na Dravi bila je preslaba da se odupre fanatiziranim Mađarima koji su pokušali prijeći Dravu na više mjesta. Opasnost je bila velika, jer je i čitava virovitička županija s Osijekom pristala uz Mađare. Zapovjednik Đurđevačke pukovnije je 26. kolovoza 1848. uputio poziv svima koji se mogu uključiti u obranu Drave, i umirovljeni potporučnik i po ilirskim pjesmama u čitavoj Podravini popularni i poznati Ferdo Rusan (Pavlinski Kloštar, 1810. - Bjelovar, 1879) odmah se je odazvao ovom pozivu. On nije volio Mađare, upoznat tijekom svog službovanja u Pečuhu i Temišvaru s njihovom tadanjom velikomađarskom politikom, pa je još 1845. u vrijeme sukoba mađarona i narodne stranke na Markovom trgu napisao nekoliko pjesama koje se ubrajaju u najbolje rodoljubne pjesme, a koje odišu ostrim antimadžarskim nabojem. Kada su Mađari, kako bi podijelili Hrvate ubacili na virovsko područje Kossuthov letak "Mađarskom narodu i narodnostima", obećavši svima jednakost, Ferdo Rusan 10. lipnja 1848. spaljuje pred virovskom crkvom Sv. Martina ovaj proglas, znajući da se radi o običnoj varci. Ferdo Rusan je u najkraćem vremenu skupio četvu od 200 ljudi iz Virja, Šemovca i Đurđevca i nakon što mu je župnik Gjurišević posvetio zastavu i otišao u Molve gdje je uspješno obranio prijelaz preko Drave.

Bilo je to u rujnu 1848., te je radi podizanja borbenog morala iskoristio svoje ranije ispjevane pjesme, ali je tijekom tog svog ratovanja napisao i nove među kojima treba spomenuti "U boj, u boj sve što može" (10. IX. 1848.), budnicu "Ustanimo, noć je pala, grožnja hrupi, nije šala, da se ruši, konča, guši, neprijatelj Slavjanah", "Svuda buntovni mieša se dim", a koje su bile svojom melodijom a i sadržajem izvanredno poticajne. Nije zanemarivo spomenuti, da je Rusanova pjesma "Ustanimo, noć je pala, grožnja hrupi, nije šala" otisnuta u Beču 1848. dva puta, a do toga ne bi došlo, da te pjesme nisu korištene kao vojničke budnice i pobudnice. Rusan je koristio i svoje ranije pjesme kao što je "Pjesma domorodca" i "Stante bure i oluje", te pjesmu u čast banu Jelačiću. Čini se da su Rusanovci imali i svoju "Narodnu koračnicu hrvatskih krajišnika", koju je objavio Franjo Kuhač.¹⁸ Rusanova ili Vukotinovićeve je i "Davoria dobrovoljacah spremajuć se na Magjare", koja se našla u povjerljivom izvještaju jednog Mađara iz Zagreba još u travnju 1848., dakle mjesec dana nakon što je Državna regencija donijela 22. ožujka odluku o Jelačićevu imenovanju za bana, ali ju Rusan kasnije nije uvrstio u svoju rukopisnu zbirku pjesama, smatrajući vjerojatno da je zbog događanja poslije 1849. bolje šutjeti.¹⁹

Nakon što je obranjen prijelaz kod Molva, čime je očuvan bok Jelačiću, Rusan se je pridružio dobrovoljcima umirovljenog satnika Pinesa, te je zajedno s ličko-otočaćkim graničarima branio 28. studenog 1848. prijelaz kod Legrada, jer je mađarski general Perczel ponovno osvojio Međimurje slomivši jedinice pod upravom Rubida, Đure Bornemisse i drugih, naoružan i topovima, te je htio prijeći Dravu.²⁰ Mađari su imali uspjeha i u tom

---

17) Podmaršal Baltazar Šimunić rođen je u Novigradu Podravskom, 25. IV. 1785. a umro je u Weinhausu k. Beča, 8. VII. 1861.

18) Nekat od ovih pjesama objavio je Franjo Kuhač u svojim zbirkama narodnih pjesama, no neke su i do danas neobjavljene ili su objavljene s prerađenim tekstovima. U pripremi za tisak je moj rad "Ferdo Rusan, život i rad", koja treba izaći 1999. godine u povodu 100-godišnjice smrti Ferde Rusana. Pjesme se nalaze ili u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u ostavštini Rusan, ili u Hrvatskom državnom arhivu u okviru zbirke Franje Kuhača.

19) 1848. u Hrvatskoj. Katalog Hrv. povijesnog muzejca. <ur. Jelena Borošak-Marijanović, Zagreb 1998., Davoria pod br. 165., i slika na str. 46.

20) Slavenski jug, 34, 22. X. 1848.

---

trenutku podmaršal Dahlen dovodi jedan bataljon otočkih graničara koji su se upravo vratili iz Italije, te oni zajedno s Rusanom i drugim četama, brane ovaj vrlo ugroženi prijelaz. U toj obrani poginuo je serežan Miloš Samolov (možda Miloš Smoljanović) iz Vrhovina, kojemu je onda Rusan na način narodne pjesme posvetio pjesmu "Mili Bože čuda velikoga", opisavši njegovu hrabrost i junačku smrt. I Rusan je bio ranjen, te ga nakon toga ne nalazimo u borbenim redovima, već je zadužen za koprivničku bolnicu, gdje se brine za ranjenike. Ljudevit Vukotinović, boraveći u logoru kod Dubrave, a onda i u Velikom Bukovcu opisao je prilike oko ove obrane, ističući da je od 1.175 ljudi samo stotinu imalo puške, a 500 ih je bilo s kopljima.²¹ On je žestoko kritizirao Manifest kralja u kojem se hvali Windischgratz a uopće se ne spominju Hrvati koji se bore na svim frontovima i koji spašavaju carstvo.²² Radi ove kritike Vukotinović je ubrzo maknut s položaja majora "narodnih stražara" na Dravi, ali su čete otočke regimente zaražene buntovnim idejama, te prijete da se dalje neće boriti i da idu kući, te su onda i upućeni na Rijeku, a tek u travnju 1849. opet na Dravu.²³

Rusanova pjesma "Pošta Ljubavi" i "Mičite s puta, sila je, sila je." napisana je 1849. kada je Rusan bio zadužen za koprivničku vojnu bolnicu, tražeći da se radi dopreme ranjenika do bolnice svi maknu s ceste, kako bi se ranjenicima mogao spasiti život.

U vremenu kada je Alfred Windischgratz preuzeo vojnu komandu, te mu je bio Jelačić podređen, sudjelovanje dobrovoljačkih četa i narodne vojske više nije bilo poželjno. Vrhovni povjerenik Varaždina Franjo Žigrović je u listopadu 1848. zadužen za stvaranje obrambenog kordona na Dravi, ali je rat s promjenljivom srećom ipak vođen još čitavu 1849. godinu i bilo je mnogo patnji i vojnika i naroda. Osobito mnogo vojske raznih rodova i raznih pukovnija bilo je na području Ludbrega i Velikog Bukovca, te posjedujemo vrlo zanimljive izvještaje Vukotinovića s ovog područja. On u izvještaju od 22. studenog 1848., objavljenom u **Slavenskom jugu**" piše, da će na proljeće biti posla za sve koji se bore za pravednu stvar Južnih Slavena, misleći time vjerojatno na federalizaciju Monarhije.²⁴

Ustvari čitava 1849. je bila vrlo teška, pa i onda kada je carstvo u cjelini bilo očuvano i kada su se vojnici počeli vraćati kućama. Mnogi nisu ništa u jesen 1848. uzorali. Kada je onda proglašen i Oktroiirani ustav, Rusan je ogorčen. On kritizira politiku Banskog vijeća 15. svibnja 1849. i piše, da "rađe šuti", jer je u Koprivnici pod Cekušem bio osnovan Prijeki sud.²⁵ Osvrće se i na promjenljivost ljudske naravi: "Ničem se ne možemo ipak toliko načuditi, kao onim ljudma našega svijeta, što su jednom ginuli za onim, što je Bogu povoljno, a narodima sveto, kao dijete za mlijekom majčinim - a gledaj ih sad, uzmiču iz Olimpa narodnog, kao da su bili onamo zabludili!!"²⁶ Kritizira i Ljudevita Gaja, čije Narodne novine postaju vladin list, i više ne surađuje ni s Jelačićevim sljedbenicima i dugo mu je trebalo dok se je odljutio.²⁷ Zbog ovakovih razmišljanja koja je vjerojatno pretočio i u riječi vraća se u Šemovce, gdje je živio kod brata bez ikakovog priznanja i nagrade, te se okreće svilarstvu i privredi. Njegovo se pisanje pretvara u tužaljke, te već u vrijeme kada

---

21) Slavenski jug, 36, 25. X. 1848, 143.

22) Slavenski jug, 50, 24. XI. 1848.

23) V. Bogdanov, Borbe, n.dj., 307; Slavenski jug, 32, 15. III. 1849, str. 127 i 26, 19.IV.1849, str. 185.

24) Slavenski jug, 49, 26. XI. 1848, str. 191. Vukotinovićevu ulogu i paniku Metela Ožcgovića pred slabom obranom ovog dijela Hrvatske obradila je Olga Šojat u djelu "Ljudevit Vukotinović i Četrdesetosma". Historijski zbornik, IX, 1956, 59.

25) Slavenski jug, 57, 15. V. 1849, str. 228.

26) Slavenski jug, 122, 24. VIII. 1849, str. 179.

27) Slavenski jug, 90, 16. VII. 1849, 49-50.

je mladi Franjo Josip I. došao na carski prijesto piše: “Gdje su ona prekrasna vremena, ona vremena pjesničkog ushićenja za narodnu slobodu?”²⁸

Duboko razočarenje odaje i tekst od 11. studenog 1849. “Evo nam zime na pragu, bez da nas pita, otkuda ćemo uzeti drva potrebna za ogrjev? - Pokraj žita gladom se boriti, ili pokraj drva u prste hukati, to se ne slaže s pameću. R.”²⁹ Početkom 1850. piše ojađen: “...Šta da vam na dalje javim? Ništa od zanimivosti. Žica veselosti puče na trista komada. Od prenapetosti? Jok vala; od zime u svakom smislu. - Nigdje ushićenosti, nigdje prave živahnosti, nigdje prave zabave, već svagdje mrtva tišina, kao da su nam potonule lađe. Što će to reći? Šta je tomu uzrok? Znamem pa mučim. “Vrijeme se je preobrazilo”, baju neki. Nije istina, vrijeme se obraća na istoj onoj osnovi, na kojoj prije; nu mi se preobrazismo u vremenu, mi se prevarismo u sebi i u nadi. - Sebičnost, slavohleplje, nevjera, nestalnost, nenavidnost, nemarnost, itd., to su nam preobrazitelji ovoga vremena.”³⁰

Iako ne odmah, stanovnici Đurđevačke pukovnije, a time i Ferdo Rusan, ipak su dočekali nagradu i to 1872. kad se ovo područje prvo pripojilo provincijalu, tj. civilnoj Hrvatskoj. Bilo je to najpouzdanije područje i razvojačenje je došlo kao “zakašnjela” nagrada, a nikako kao posljedica straha koji su Mađari osjećali prema krajišnicima ovog područja, kako se isticalo u javnosti.

Jednako tako veliki gubici u ljudstvu tijekom ovih ratova 1848/1849. doveli su do izgradnje prošteništa Sv. Marije u Molvama, na koje do danas dolaze potomci onih koji su poginuli ili učestvovali u tim ratovima 1848. i 1849. Kamen temeljac za ovu crkvu položio je 31. srpnja 1855. pukovnik đurđevačke pukovnije Vatroslav Čivić uz Rusanovu pjesmu koju je otpjevala vojna muzika pukovnije, a posvećenje crkve je izvršeno 9. studenog 1862. u vrijeme banovanja Josipa Šokčevića Rusanovom pjesmom “Da se znade odkud vjetar tira”. I u Peterancu je 26. I. 1855. posvećen oltar “Srca Marijinog” s Rusanovom pjesmom “Bože dobri, Bože vječni” u spomen brojnih krajišnika Peteranca koji su pali u spašavanju carstva 1848. i 1849. godine.³¹

4.

I još na kraju treba reći da iako je Rusanova uloga zaboravljena da su njegove pjesme ipak još dugo živjele. Treba se samo prisjetiti da je osnova Rusanove pjesme “Složno, složno bratjo mila” iskorištena i tijekom partizanskog rata 1941.-1945, a da narodu to nitko nije rekao. Kao vojnik, koji je službovao u Italiji gdje je posjećivao kazalište, i u Mađarskoj gdje je u Pečuhu sudjelovao u radu Hrvatske čitaonice koju je pomagala grofica Prandau, a vjerojatno je osjetio i ritam mađarskih i ciganskih melodija u Temišvaru on je ritam vojničkog koraka prenio u pjesmu.

U spomenutoj pjesmi Rusan pjeva:

*“Složno, složno bratjo mila,
Po Slavii slavnoj,
Nek nas vodi naša vila
K zori obećanoj.*

---

28) Slavenski jug, 206, 3. XII. 1849.

29) Slavenski jug, 193, 17. XI. 1849, str. 464.

30) Slavenski jug, 4, 5. I. 1850, str. 14.

31) M.Kolar-Dimitrijević, Rusan, Život i rad. Rukopis. Ovdje su sve pjesme navedene kronološkim redom i povzane s događanjima tijekom Rusanova života.

Refren: *Korak korak za korakom,
Slavjan žurno za Slavjanom,
Na bojište za dom mili,
Ajdmo, ajdmo proti sili.
Na bojište za dom mili,
Ajdmo, ajdmo, doba je!"*

Vrijedno je istaknuti u ovom kratkom prikazu Podravine u 1848. i pjesmu "Stan'te bure i Oluje", gdje Rusan pjeva:

*"Stan'te bure i oluje,
Slavjan hoće da vojuje:
Ukraj s vami strjele klete,
Slavjanin vam mrežu plete.*

Refren: *Sablju paši, konja zjaši,
Samo smjelo naprjeda."*

Šesta i sedma kitica iste pjesme glasi:

*"Koi neštuje majku jednu,
I kolievku svoju mednu.
Živi kano blago njemo,
S njime nikud nedospemo.
Koi u našem tudje brani.
A s našim se kruhom hrani,
Van iz dvora nek se seli,
Zakon vjeka tako veli.

Mi volimo svoji biti,
Nego zlatom glave kriti,
Eldorado! Hajd bez traga,
Tudje blago jest od vraga."*

U svakom slučaju vojničke pjesme Rusana su pjesnički prerađena stvarnost, i on je zapravo kroničar varaždinsko-križevačke pukovnije od 1847. do svoje smrti 1879. godine.

5.

Podravina je 1848. sadržavala probleme i feudalne Hrvatske, i vojne Hrvatske i posebne probleme slobodnih gradova. Svaki od tih dijelova postavio se je prema 1848. godini posebno, ali najbolje možemo prezentirati područje Šeste varaždinsko-đurđevačke pukovnije, koja ne traži razvojačenje, pa čak niti pripojenje civilnoj Hrvatskoj, ali traži da krajišnici budu izjednačeni s civilnom Hrvatskom kod obrta i škola, a posebice traže da trgovina i uprava bude u rukama domaćih ljudi, te da im se podijeli carska zemlja tamo gdje je nemaju dovoljno. U Šemovcu, zapravo u Virju, je i sjedište pjesnika Ferde Rusana, koji iza sebe ima 1848. desetgodišnji pjesnički opus i koji je u ovom vremenu ispjevao više pjesama čije bi poruke trebale trajati do danas, utoliko više što su i neke misli Ferde Rusana utkane u narodno ali i individualno pjesništvo Podravine do danas. Podravina je

svojim prinosom i vjernošću banu i caru pripomogla spašavanju Austrijske carevine, ali je to platila velikim gubitkom ljudi, pa je kao sjećanje na to započeta 1855. gradnja prošteništa Majke božje molvarske, i oltar "Srce Marijino" u crkvi u Peterancu.

Svakako događanja 1848. i 1849. vrlo su složena i slojevita. Prostori događanja su se odvijali na cestama, po gostionicama, parlamentima ali i na bojištima. Na revoluciju su drugačije gledali pojedini građanski i vojni slojevi, ali je postojala podijeljenost i unutar jednog kraja zasnovana na socijalnim, i gospodarskim interesima.

No činjenica je, da su Podravci u najtežem trenutku znatno doprinjeli obrani granice na Dravi. Da je ta granica popustila vjerojatno bi i Hrvatska i njena povijest bili znatno drugačiji.

Summary

Podravina in the year 1848

Mira Kolar-Dimitrijević

Podravina, or that area which is today known as Koprivnica's Podravina, was in the year 1848 divided in three parts.

Area of Ludbreg, Martijanec, Rasinje and Bukovac belonged to civilian, Ban's Croatia (*banska Hrvatska*), the nobility of which mainly opted for Hungary – which promised repatriation to nobles for the land taken away from them. The Krajina region on the other hand encompassed area from Peteranec all the way to Pitomača – this has been the responsibility area of the Corps of Đurđevac (*Đurđevačka pukovnija*), although its designated seat was actually in Bjelovar. Between civilian and military Croatia stood the City of Koprivnica, with already at that time well developed economy based on crafts and services. The first among the named areas was held by the army which served the strategic purpose of protecting the rear of the troops of Jelačić. The second area assumed, at the time of utmost need, the role of defending the river Drava – since the regular troops of Krajina were engaged on the Italian front – whereby the decisive role has been played by Ferdo Rusan, a retired military officer and poet from Krajina. The City of Koprivnica stood between the two regions and did not put forward any particular demands, since their economic interests had been secured through crafts and trade. The Krajina population of Podravina was extremely loyal to both Ban and the Emperor, and in 1848 they did not formulate any demands (“*zahtijevanja*”), but instead – unlike the other regions – only stated their needs in “*Potreboće*”, humbly explaining their askings. They even did not seek to be formally united with civilian Croatia, but only requested to be granted equal rights, asking that they be governed by Croatian nationals and that foreigners be not allowed to engage in speculations on their area.

The final conclusion of this paper is that the people of Podravina have by their own efforts defended the border on river Drava, which in the year 1848 was a very endangered one. If they had instead given way, the overall picture of Croatia, as well as its history, would have today looked considerably different.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LI
ZAGREB 1998.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LI, str.1- 197, Zagreb 1998.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povijesnicu

Redakcijski odbor

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlander

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlander

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povijesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky